

Ruotsiin muuttajan muuttaminen Ruotsiin¹

Nykysuomen sanajärjestyksen tulkintaa

Kazuto Matsumura (Helsinki)

1. Suomen kielessä on joukko lausemaisia² rakenteita, sellaisia jotka enemmän tai vähemmän muistuttavat finiittistä upotelausetta. Lausemaisia rakenteita ovat mm. seuraavien lauseiden kursivoidut osat:

- (1) a) Pekka kertoo *Matin matkustavan Ruotsiin*.
- b) Pekka vastustaa *Matin matkustamista Ruotsiin*.
- c) Pekka kadehtii *Matin matkaa Ruotsiin*.
- d) Pekka haastattelee *Ruotsiin muuttavaa* tyttöä.
- e) Pekka rakastaa *Ruotsiin muuttavaa*.
- f) Pekka ihailee *Ruotsiin muuttajaa*.

Rakenteet 1 a—c muistuttavat *että*-lausetta 2a ja rakenteet 1 d—f taas relatiivilauseetta 2b:

- (2) a) (että) Matti matkustaa Ruotsiin
- b) (tyttö/se) joka muuttaa Ruotsiin

Tässä kirjoituksessa puhutaan lausemaisten rakenteiden S-, V-, O- ja A-osasta sen mukaan, vastaako kyseinen rakenteen osa finiittilauseen subjektia, verbiä, objektia vai adverbialia.

Koska kaikki lausemaiset rakenteet eivät ole yhtä lausemaisia, tässä käytetään seuraavia kahta kriteeriä rakenteiden lausemaisuu den asteen mittaamiseen:

Kriteeri I: Esiintyykö O-osa objektin sijassa?

Kriteeri II: Voiko 3. infinitiivi esiintyä A-osana?

¹ Tämä kirjoitus perustuu 10. helmikuuta 1980 Turussa Kielitieteen päivillä pitämäni esitelmään. Olen kiitollinen erityisesti professoreille Terho Itkoselle, Mikko Korhoselle ja Seppo Suhoselle ohjauksesta ja huomautuksista, jotka he tekivät luetuaan kirjoitukseni aikaisempia versioita. Kiitän myös useita Helsingin yliopiston opiskelijoita osallistumisesta keskusteluun minun kanssani ja muusta avusta. Tietysti olen kirjoitukseni virheistä ja epätäsmällisyyksistä yksin vastuussa.

² Termiä lausemaisuus käyttävät esim. Hakulinen ja Karlsson 1979. Tässä kirjoituksessa ei oteta kantaa nominaalistusta koskevaan polemiikkiin.

Ensimmäisen kriteerin täyttävät vain a-, d- ja e-tapaukset (seuraavassa kirjaimet a—f viittaavat lauseisiin 1 a—f); c-tapauksessa on vaikeaa, jollei mahdollonta, puhua O-osasta. Toisen kriteerin täyttävät kaikki paitsi c-tapaus:³

- (3) a) Pekka kertoo *Matin* kannattavan *hallitusta*.
 b) *Pekka arvostelee *hallitusta* kannattamista (*kannattamista *hallitusta*).
 c) ?
 d) Pekka keskusteli *hallitusta* kannattavien miesten kanssa.
 e) Pekka keskusteli *hallitusta* kannattavien kanssa.
 f) *Pekka kutsui *hallitusta* kannattajan (*kannattajan *hallitusta*).
- (4) a) Pekka kertoo *Mattia* pakotettavan *kannattamaan* *hallitusta*.
 b) Pekka arvostelee *Matin* pakottamista *kannattamaan* *hallitusta*.
 c) ?Pekka kertoo *Matin* matkasta *opiskelemaan* ruotsia.
 d) Johdonmukaisesti *ajattelemaan* kykenevä ihminen ei ymmärtäisi kielitiedettä.
 e) Johdonmukaisesti *ajattelemaan* kykenevä ei ymmärtäisi kielitiedettä.
 f) Katu oli täynnä *ryyppäämään* lähtijöitä.

Näiden kriteerien perusteella voidaan luokitella tässä käsiteltävinä olevat lausemaiset rakenteet kolmeen ryhmään: 1) partisiippitapaukset, 2) teon- ja tekijännimirakenteet ja 3) *matka*-tyyppi.

2. Tarkasteltaessa SOV- ja SVO-kielten lausemaisten rakenteiden sisäistä sanajärjestyä käy heti ilmi eräänlainen vastaavuus sen ja lauseenjäsenten sanajärjestyksen välillä: SOV-kielissä lausemaisten rakenteiden sisäinen sanajärjestys on tavallisimmin AV, SVO-kielissä taas tavallisimmin VA.⁴ Tätä seikkaa havainnollistavat seuraavat tšeremissin ja englannin esimerkit:

³ Harvoin käytetään partitiivimuotoista O-osaa b-tapauksessakin: *Naista* totteleminen vie helvettiin (HS). Tyyppiä *olla lehmiä paimenessa, päästä sotaa pakoon* jne. en ota tässä huomioon, sillä tämä tyyppi on parhaiten tulkittava siten, että partitiivi liittyy »verbiä vastaavaan sanaliittoon» (Rytönen 1935). Jotkut hyväksyvät 4c:n, mutta toisten korvissa se kuulostaa omituiselta. Tätä tyyppiä käsiteltäessä on huomioon otettava myös lauseen verbi, sillä seuraava lause kuulostaa 4c:tä hyväksyttävämmältä: Pekka *suunnittelee* matkaa opiskelemaan ruotsia. Samanlainen ilmiö on havaittavissa selvemmin seuraavassa parissa: *Minne Matti suunnittelee matkaa?* mutta **Minne Matti kertoo matkasta?*

⁴ Koska monessa kielessä alennetaan sivulauseiden ja lausemaisten rakenteiden S-osa (harvemmin myös O-osa) genetiivimuotoiseksi ja täten S-osan (ja O-osan) paikka joutuu usein muidenkin tekijöiden määrättäväksi, on kielen SOV:llisuuden ja SVO:llisuuden ero parhaiten näkyvissä V- ja A-osan keskinäisessä järjestyksessä. S-osa alennetaan genetiivimuotoiseksi esim. tšeremississä, tataarissa, turkissa, mongolissa ja japanissa. Englannin *ing*-sivulauseen S-osan genetiivisyys ja suomen lauseenvastikkeiden ja agenttipartisiipin S-osan genetiivisyys ovat todennäköisesti samanluonteisia ilmiöitä.

- (5) a) *nudən mogaj padežšte šoga-mə-št-əm* kalasəza
 ne-gen. mikä sija-iness. seiso-ma-poss.suff.-akk. sanokaa
 'sanokaa, missä sijassa ne esiintyvät' (Grigorjev 1964 s. 109)
- b) *samoljotən šagatašte čonešta-me skorostšəm*
 lentokone-gen. tunti-iness. lentä-mä nopeus-poss.suff.-akk.
 'lentokoneen tuntinopeuden (akk.)' (Arifmetika s. 87)
- (6) a) There are well-documented cases of *dissenting Baptists being beaten and even shot during police actions against religious congregations.*
- b) that region of the Earth's atmosphere *extending from an altitude of some 60 km to approximately 1000 km*

Nykysuomea pidetään tavallisesti perussanajärjestykseltään SVO-kielenä (ks. esim. Greenberg 1963, Hajdú 1975, Korhonen 1979, Hakulinen 1979). Olisi odotuksenmukaista, että lausemaisissa rakenteissakin sanajärjestys olisi VA. Asia ei ole kuitenkaan näin yksinkertainen:

- (7) a) ?Pekka kertoo *Matin Suomesta Ruotsiin* muuttaneen.⁵
 b) Pekka vastustaa *Matin Suomesta Ruotsiin* muuttamista.
 c) *Pekka suunnittelee *Matin Helsingistä Tukholmaan* laivamatkaa.
 d) Pekka haastattelee *Suomesta Ruotsiin* muuttavaa tyttöä.
 e) Pekka ihailee *Suomesta Ruotsiin* muuttavaa.
 f) Pekka vihaa *Suomesta Ruotsiin* muuttajaa.
- (8) a) Pekka kertoo *Matin* muuttaneen *Suomesta Ruotsiin*.
 b) Pekka vastustaa *Matin* muuttamista *Suomesta Ruotsiin*.
 c) Pekka suunnittelee *Matin* laivamatkaa *Helsingistä Tukholmaan*.
 d) *Pekka haastattelee muuttavaa *Suomesta Ruotsiin* tyttöä.
 e) *Pekka ihailee muuttavaa *Suomesta Ruotsiin*.
 f) *Pekka vihaa muuttajaa *Suomesta Ruotsiin*.

Sanajärjestyksen kannalta nämä lausemaisiet rakenteet voidaan luokitella kolmeen ryhmään:

I:	*(S)AV (?S)AV	(S)VA	a, c
II:	(S)AV	(S)VA	b
III:	(S)AV	*(S)VA	d, e, f

⁵ Murteissa AV-järjestys saattaa olla jonkin verran yleisempi kuin yleiskielessä: niin se sano *siinä kauheen suuren kärkeen nähneensä* kun hän tuli, – – (Virtaranta 1947: 44). Huomattakoon, että Agricolalla on V-loppuinen järjestys melko yleinen tässä rakenteessa: *näghit – – lapset Templis hwtauan* (Ojansuu 1909: 146).

Koska tämä kolmijako on aivan erilainen kuin rakenteen lausemaisuu-
asteeseen perustuva kolmijako, selitystä on etsittävä muualta kuin lausemai-
suuden asteen erosta.

On yksimielisesti oletettu, että kantaurali oli SOV-kieli (ks. esim. Hajdú
1975, Korhonen 1979, Hakulinen 1979). Kanta-uralilainen verbiloppuinen
sanajärjestys on todennäköisesti ollut hyvin tiukka kuten tšeremissin, obin-
ugrilaisten ja monien samojedikielten nykyinen sanajärjestys (vrt. mm.
Sovremennyj marijskij jazyk, Balandin 1960, Tereštšenko 1973). Tästä seu-
raa, että lausemaisten rakenteiden sisäinen sanajärjestys on ollut alun perin
(S)AV. (S)VA-sanajärjestys on syntynyt todennäköisesti itämerensuomen
taholla tapahtuneeksi oletetun SVO:llistumisen seurauksena. Muun selityksen
toistaiseksi puuttuessa äsken mainittua kolmijakoa voitaisiin tulkita parhaiten
kielitypologista muutosta silmällä pitäen seuraavasti:

I:	a, c	SVO:llistuneet
II:	b	SVO:llistumassa
III:	d, e, f	SVO:llistumatta

3. Mistä syystä SVO:llistuminen on tapahtunut tai tapahtumassa tässä jär-
jestyksessä? Kysymys voidaan jakaa kahteen osaan: 1) Mikä on estänyt SVO:l-
listumisen d-, e- ja f-tapauksissa? 2) Mistä johtuu SVO:llistumisen nopeu-
den ero a- ja c-tapausten ja toisaalta b-tapausten välillä?

Ensimmäisen kysymyksen avain on todennäköisesti siinä, että a- ja d-
tapaukset edustavat kahta eri upotelausetyyppiä: edellisessä tapauksessa
upotelause on matriisilauseen jäsen, jälkimmäisessä taas on kysymys sellai-
sesta upotelauseesta, joka on upotettu matriisilauseen jäseneen:

- (9) a) Pekka kertoo *Matin matkustavan Ruotsiin*.
b) Pekka kertoo _S[että Matti matkustaa Ruotsiin]_S
- (10) a) Pekka haastattelee *Ruotsiin muuttavaa* tyttöä.
b) Pekka haastattelee _{NP}[tyttöä _S[joka muuttaa Ruotsiin]_S]_{NP}

e-tapaus on rinnastettava d-tapaukseen:

- (11) a) Pekka rakastaa *Ruotsiin muuttavaa*.
b) Pekka rakastaa _{NP}[sitä _S[joka muuttaa Ruotsiin]_S]_{NP}

Sikä 11a että 11b ovat leksikaalista pääsanaa vailla olevia relatiivilauseita.
Se-korrelaatin tehtävän muodollisuus⁶ ilmenee seuraavista »minimipareista»:

⁶ Siro 1964 esittää hieman toisenlaisesta näkökulmasta samanlaisen käsityksen *se*-
korrelaatin tehtävästä ja upotelauseista.

- (12) a) Hän etsii edelleen *sitä*, mitä hän on etsinyt kymmenen vuotta.
 b) *Sitä* minä en tiedä, mitä hän on etsinyt kymmenen vuotta.
- (13) a) Ostin *mitä halusin ostaa*.
 b) Sanoin *mitä halusin ostaa*.

12a ja 13a ovat relatiivilause tapauksia, 12b ja 13b taas ns. epäsuoria kysymyslauseita. Huomattakoon, ettei *se*-korrelaatin mukana- tai poissaolo vaikuta lainkaan upotelauseen ominaisuuteen. Tämä seikka on parhaiten ymmärrettävissä, jos *se*-korrelaatin tehtävänä pidetään vain sitä, että se taipuu morfologisesti upotelauseen sijaisena, ts. se osoittaa, missä morfologisessa muodossa upotelause esiintyisi, jos sillä olisi kyky itse taipua. Tämä tarkoittaa myös sitä, että jos lauseyhteydestä on tiedettävissä, missä morfologisessa muodossa upotelauseen pitäisi esiintyä, niin *se*-korrelaatti saa jäädä pois kuten 13:ssa. Samasta syystä ei 11a:n tyyppisissä rakenteissa tarvita korrelaattia lainkaan, koska upotelauseen V-osa taipuu normaalina nominina. Jotta ilman leksikaalista pääsanana esiintyvä relatiivilause struktuurallisesti erottuisi epäsuorasta kysymyslauseesta, voidaan olettaa edellisessä tapauksessa olevan niin sanoakseni *piilopääsana*, joka on morfologisesti nolla mutta syntaktisesti leksikaalisen pääsanana arvoisen. Mikäli tällainen menetelmän käyttö on hyväksyttävää, niin voidaan esittää a-, d- ja e-tapausten syntaktisiksi rakenteiksi seuraavat:

- (14) a) Pekka kertoo $_S$ [Matin matkustavan Ruotsiin] $_S$
 d) Pekka haastattelee $_{NP}$ [$_S$ [Ruotsiin muuttavaa] $_S$ tyttöä] $_{NP}$
 e) Pekka haastattelee $_{NP}$ [$_S$ [Ruotsiin muuttavaa] $_S$ \emptyset] $_{NP}$

Jos a-tapausten ja toisaalta d- ja e-tapausten välinen syntaktinen rakennero yleistetään seuraavanlaiseksi, niin tätä periaatetta voidaan soveltaa myös b-, c- ja f-tapauksiin:

- (15) I: ... $_X$ [_____] $_X$...
 II: ... $_{NP}$ [$_X$ [_____] $_X$...] $_{NP}$...
- (16) b) Pekka vastustaa $_{NP}$ [Matin matkustamista Ruotsiin] $_{NP}$
 c) Pekka kadehtii $_{NP}$ [Matin matkaa Ruotsiin] $_{NP}$
 f) Pekka ihailee $_{NP}$ [$_X$ [Ruotsiin muuttajaa] $_X$ \emptyset] $_{NP}$ ⁷

b- ja c-tapauksiin tuskin tarvinnee esittää perustelua. f-tapausten tulkintaa voidaan perustella osoittamalla joukko partisiippiattribuutin ja tekijännimirakenteen välisiä yhtäläisyyksiä.

⁷ Tässä tarkoitetaan X-symbolilla tuntematonta lauseketta, sillä en tiedä onko *Ruotsiin muuttaja* NP vai jokin muu lauseke. Sen sijaan 15:ssä tarkoitan samalla symbolilla mitä lauseketta tahansa.

Seuraavat esimerkit riittävät osoittamaan tekijännimirakenteen samankaltaisuutta ilman leksikaalista pääsanaa esiintyvän partisiippiattribuutin kanssa:

- (17) a) -- *kuorma-autojen kylmään kyytiin lähtijöitä* oli kehotettu varustautumaan riittävän lämpimiin tamineisiin. (HS)
 b) Muiden muassa sellaiset suurkustantamot -- ovat *Moskovan mes-suilla kävijöitä*. (HS)
 c) Pienenä kielialueena on meillä oltava paljon *muilla kielillä puhujia*. (HS)

Tekijännimirakenteen käyttö taipuvana attribuuttina, jota yleiskieli ei tunne, on yleistä itäisimmissä savolaismurteissa:

- (18) a) [täältä] oli se Valjus *muistajana* pöekana lähtennä (Pielisjärvi, Muoto-opin arkisto)
 b) ahvellampi [on] *veijjakajalla* päekalla (ibid.)

Myös Kalevalassa tekijännimirakennetta käytetään usein attribuuttina, joka kongruoi pääsanana kanssa:

- (19) En sinä pitkänä ikänä, kuuna kullan valkeana, lähe Pohjolan tuville, Sariolan salvoksille, *miesten syöjille* sijoille, urosten upottajille. (X: 107—112)

Viime vuosisadalla ilmestynyt kielioppi mainitsee seuraavat esimerkit (Cotander 1861 s. 46—47):

- (20) a) tuo mentävä polku on *karjan kulettajasta* miehestä kehno, mutta kelpaa se ymmärtävämmälle
 b) anna rahat *hirren tuojalle* miehelle

18, 19 ja 20 viittaavat siihen, että kielen aiemmassa vaiheessa⁸ tekijännimirakenteella oli d-tapausta vastaavakin käyttö, joka on hävinnyt yleiskielestä ja monesta murteesta:

- (21) anna rahat $\text{NP}_{\text{X}}[\text{hirren tuojalle}]_{\text{X}}$ miehelle] IP

⁸ Sekä lähisukukielten että lähimpien etäsukukielten nykyiset partisiippisysteemit viittaavat siihen, että suomalais-volgalaisena kautena **ja-* ja **va-*muodot olivat todennäköisesti rinnakkaisessa käytössä ja että niiden välinen tehtäväjako on kehittynyt kielten erilliskehityksen aikana (E. Itkonen 1966, Korhonen 1967). Monessa lähisukukielessä **ja-*muodon partisiippikäyttö näyttää yleisemmältä kuin nyky-suomessa (vrt. esim. Laanest 1975). Useimmissa lapin murteissa ja myös mordvassa partisiipin preesens muodostetaan **ja-*aineksella ja **va-*aineksen esiintyminen rajoittuu verbin preesensin muotoihin (ks. mm. Korhonen 1967 ja 1970). Vrt. myös Ahlqvist 1877, Ojansuu 1909, Kiviniemi 1971.

Näin on osoitettu, että SVO:llistuminen on tapahtunut vain sellaisissa rakenteissa, jotka ovat luonnehdittavissa 15:n I-rakenteeksi (a-, b- ja c-tapaukset), ja että SVO:llistuminen on jäänyt tapahtumatta, jos rakenne kuuluu 15:n II-tyyppiin (d-, e- ja f-tapaukset). Tähän palaan myöhemmin.

4. Toinen kysymys on se, miksi SVO:llistuminen on tapahtunut eri vauhdilla eri I-rakenteissa. Lopullinen ratkaisu löytynee vasta sen jälkeen, kun sekä etäsukukieliä koskevia erikoistutkimuksia että laajamittaisia typologis-yleis-kielitieteellisiä tutkimuksia on tehty kielten typologisesta muutoksesta. Tässä esittäisin alustavan luonteisen hypoteesin, josta toivottavasti tulee varsinaisen tutkimuksen lähtökohta:

- (22) Tiukan V-loppuisuuden löyheneminen sai alkunsa finiittilauseessa, ja tämä sai myös lausemaisten rakenteiden sisäisen sanajärjestyksen muuttumaan. Jälkimmäisessä vaiheessa sanajärjestyksen muuttumista edistivät toisaalta rakenteen vahva lausemaisuus ja toisaalta rakenteen V-osan verbimäisyyden vähyys.

Hypoteesin 22 yhteydessä on syytä pitää mielessä, että kantaauralilaisena kautena ei todennäköisesti ollut olemassa finiittistä upotelauseetta, toisin sanoen upotelauseet esiintyivät aina ns. verbaalinominirakenteina. Tästä näkökulmasta katsottuna euraasialaiset SOV-kielet vaikuttavat melko yhtäläisiltä, sillä tämä piirre ei esiinny vain SOV-kielinä pysyneissä uralilaisissa kielissä vaan myös muihin kielikuntiin kuuluvissa SOV-kielissä.⁹

Koska kysymys on SOV-tyypistä SVO-tyyppiin suuntautuvasta typologisesta muutoksesta, on syytä muistaa peilikuvasuhte, joka vallitsee SOV- ja SVO-kielten lauserakenteiden välillä:

- (23) a) SOV: ...w]_w ...z]_z ...y]_y ...x]_x VERB]_s
 b) SVO: s]_s[NP VERB x]_x[x... y]_y[y... z]_z[z... w]_w[w...

Tätä seikkaa havainnollistavat seuraavat japanin ja englannin esimerkkilauseet (vrt. Smith 1978):

- (24) a) *watasi wa] Kallio ni] sundeiru] yuuzin to]*
 1 2 3 4 5 6

⁹ Esim. turkkilaisissa kielissä, mongolissa ja jopa muinaisjapanissa. Kiintoisa seikka on se, että näissä kielissä sama verbin nominaalimuoto esiintyy usein sekä I-rakenteissa että II-rakenteissa (esim. tšeremissin *me*-partisiippi, turkin *dik*-partisiippi, muinaisjapanin ns. adnominaalimuoto). Tämä osoittaa sen, että perinnäisen kielioopin termistöön perustuva nimitys *partisiippi* (tai *verbaalinomini*; Kissling 1960) ei sovi tällaisen verbinmuodon luonnehdintaan: olisi sopivampaa katsoa se yksinkertaisesti upotelauseen verbimuodoksi, joka esiintyy, olipa upotus I- tai II-tyyppinen.

*Mannerheimintie no] eigakan e] itta]*_S
 7 8 9 10 11

b) *s*[*I went [to the movie house [on Mannerheimintie*
 1 11 10 9 8 7
[with a friend [living [in Kallio
 6 5 4 3 2

Lauseet 23 ja 24 osoittavat, että SOV:llisessä lauserakenteessa syntagman loppu on tiukka, SVO:llisessa rakenteessa taas syntagman alku merkitään selvästi, ts. SOV:llisessä rakenteessa syntagman koostumus löyhenee oikealta vasemmalle mentäessä, kun SVO:llisessa rakenteessa koostumuksen löyhene-
 misen suunta on vasemmalta oikealle. Tästä on hyvä todiste se, että tyypillinen paikka, jossa kaksitulkintaisuus syntyy, on SOV-kielissä syntagman vasem-
 malla rajalla, kun SVO-kielissä vastaava paikka on syntagman oikealla rajalla:

(25) a) *mosukuwa de] nihongo o] benkyoo-siteiru] huinrandozin ni] deatta]*_S
 1 2 3 4 5

b) *s*[*I met [a Finn [who was studying [Japanese [in Moscow*
 5 4 3 2 1

Vaikka molemmissa lauseissa Moskova tulkitaan primaaristi opiskelupaikaksi, ei sekundaaristi ole mahdotonta tulkita sitä tapaamispaikaksi.

Hypoteesi 22 merkitsee sitä, että ennen SVO:llistumisen alkua lauseet 14a, 16b ja 16c kuuluivat todennäköisesti seuraavasti:

(26) a) *˘*Pekka *s*[*Matin Ruotsiin matkustavan]*_S kertoo
 b) *˘*Pekka *NP*[*Matin Ruotsiin matkustamista]*_{NP} vastustaa
 c) *˘*Pekka *NP*[*Matin Ruotsiin matkaa]*_{NP} kadehtii¹⁰

Tässä olen (˘)-merkillä tarkoittanut eräänlaista syntaktista rekonstruktiota. Kuten jo mainittu, sanajärjestyksen verbiloppuisuus oli tässä vaiheessa luultavasti hyvin tiukka, vaikka lauseen muiden jäsenten sanajärjestys oli suhteel-

¹⁰ Yleisen käsityksen mukaan tällaisessa rakenteessa käytettiin aikaisemmin genetiivi-attribuuttia (*Ruotsin* matka pro matka *Ruotsiin*) ja viron kirjakielessä ja itämerensuomalaisissa kansankielissä yleinen *kivestä talo* -tyyppinen rakenne on syntynyt lähinnä partiisiipin tai sitä vastaavan elementin ellipsisistä. Tällainen selitys on sekä epälooginen että tarpeeton. Se on epälooginen, kun se ei ota huomioon sitä tosiota, että *hänelle kirje* -tyyppinen rakenne on SOV-kielille yhtä luonnollinen kuin *kirje hänelle* on SVO-kielille. Se on tarpeeton siksi, että yleensä SOV-kielissä niin uralilaisella kuin esim. turkkilaisellakin taholla sekä *kivestä talo* että *pöydällä oleva kirja* -tyyppiset rakenteet ovat käytössä aivan samalla tavalla kuin esim. englanniksi voi sanoa sekä *a letter from my brother* että *a man standing over there*. Se, että tietyissä tapauksissa saattaa olla samamerkityksinen pari (*a novel by Faulkner* — *a novel written by Faulkner*), on osoitus ihmis-kielen ilmaisukeinojen rikkaudesta.

lisen vapaa kuten monessa nykyisessä SOV-kielessä. Tämä tarkoittaa sitä, että kun jostakin tuntemattomasta syystä verbioppisuuden periaate alkoi rappeutua ja verbin tuli mahdolliseksi esiintyä muuallakin kuin lauseen lopussa, kieli sai todennäköisesti ns. vapaan sanajärjestyksen, jollaisena voitaneen pitää esimerkiksi nykyunkarin sanajärjestystä. Ei ole itsestään selvää, stabiloituuko tällainen vapaa sanajärjestys aina SVO-sanajärjestyksen suuntaan, sillä esim. nykyunkarissa ei ole havaittavissa SVO:llistumistendenssiä (Hajdú 1975), kun taas indoeurooppalaisella taholla näyttää tapahtuneen laajamittainen typologinen siirros SOV-tyypistä SVO-tyyppiin (vrt. esim. Lehmann 1973). Joka tapauksessa itämerensuomen taholla kehitys on tapahtunut SVO:llistumisen eduksi. Kun VO-järjestys oli enemmän tai vähemmän vakiintunut, 26:ta vastaavat lauseet kuuluivat todennäköisesti seuraavalaisesti:

- (27) a) \checkmark Pekka kertoo_S[Matin Ruotsiin matkustavan]_S
 b) \checkmark Pekka vastustaa_{NP}[Matin Ruotsiin matkustamista]_{NP}
 c) \checkmark Pekka kadehtii_{NP}[Matin Ruotsiin matkaa]_{NP}

Koska lauseenjäsenten sanajärjestyksen verbioppisuus ei enää ollut tässä vaiheessa voimassa, on todennäköistä, että kävi vaikeaksi säilyttää 23a:n tapaista rakennetta, ja täten lausemaiset rakenteet joutuivat SVO:llistumistendenssin vaikutuspiiriin. Lauseenjäsenten sanajärjestyksen SVO:llistumisen seurauksena oli syntynyt 28:n tapainen lauserakenne 23a:n tapaisesta rakenteesta:

- (28) s [NP VERB ...w]_W ...z]_Z ...y]_Y ...x]_X

Tämä rakenne on muuten nykysuomessa hyvin yleinen (vrt. Vuoriniemi 1979):

- (29) a) $_1$ [Helteinen kesä päättyi *elokuussa Viipurin alueella* pidettyihin]₂ suuriin sotaharjoituksiin]₃ (HS)
 b) $_1$ [Pakolaisia saapui erityisesti *1935 Saksaan* liitetyltä]₂ Saarin alueelta]₃ (HS)

29:ssä kursivoitujen adverbiaalien kohdalla on SVO:llisen ja SOV:llisen rakenteiden risteys: struktuurallisesti nämä adverbiaalit voivat kuulua yhtä hyvin matriisilauseen verbiin kuin partisiippiin. Tämä johtuu siitä, että SVO:llinen rakenne löyhenee oikealle päin, SOV:llinen rakenne vasemmalle päin. Sen lisäksi 28 synnyttää usein ns. pesiytyvän rakenteen, joka sekin vaikuttaa ymmärrettävyyden vähenemiseen.¹¹ Tuntuu todennäköiseltä, että täl-

¹¹ Termillä *pesiytyvä rakenne* tarkoitan samaa kuin englanninkielisellä termillä *nested construction*. Vrt. esim. Miller and Isard 1964, Chomsky 1965, Kuno 1974.

laista tilannetta, joka ei ole kielen toiminnan kannalta toivottava, alettiin välttää muuttamalla 28:aa yhä lähemmäksi 23b:tä eli siirtämällä A-osat V-osan jälkeen I-rakenteessa. On mahdollista, että A-osien siirtäminen oli sitä helpompaa, mitä lausemaisempi rakenne oli, sillä finiittisen lauseen sanajärjestys oli tuolloin suurelta osin jo SVO. Toisaalta on myös mahdollista, että SVO:llistumisen edistyessä 28:n kaltaisessa rakenteessa tuli heti vaikeaksi liittää adverbiaali lausemaisesta rakenteesta V-osaan, kun tämä ei ollut riittävän verbimäinen. Nämä kaksi seikkaa selittänevät sen eron, joka on havaittavissa a- ja c-tapausten ja toisaalta b-tapausten välillä (vrt. 7a—c). b-tapaus on a-tapaukseen verrattuna vähemmän lausemainen rakenne, ja toisaalta sen V-osa on verbimäisempi kuin c-tapausten V-osa.

5. d-, e- ja f-tapausten SVO:llistumattomuus voidaan selittää sillä, että toisin kuin a-, b- ja c-tapauksissa II-rakenteessa matriisilauseen sanajärjestyksen SVO:llistuminen ei voinut saada aikaan sellaista ympäristöä, joka mahdollistaisi lausemaisten rakenteiden sanajärjestyksen muuttumisen VA:ksi.

- (30) d) \checkmark Pekka $_{NP[S[Ruotsiin\ muuttavaa]_S]}$ tyttöä $_{NP}$ haastattelee
 e) \checkmark Pekka $_{NP[S[Ruotsiin\ muuttavaa]_S \emptyset]_{NP}}$ haastattelee
 f) \checkmark Pekka $_{NP[X[Ruotsiin\ muuttajaa]_X \emptyset]_{NP}}$ ihailee
- (31) d) \checkmark Pekka haastattelee $_{NP[S[Ruotsiin\ muuttavaa]_S]}$ tyttöä $_{NP}$
 e) \checkmark Pekka haastattelee $_{NP[S[Ruotsiin\ muuttavaa]_S \emptyset]_{NP}}$
 f) \checkmark Pekka ihailee $_{NP[X[Ruotsiin\ muuttajaa]_X \emptyset]_{NP}}$

31:stä näkyy, että d-, e- ja f-tapauksissa lausemaisesta rakenteesta ovat yhä edelleen tyypillisessä SOV:llisessä ympäristössä: ne ovat attribuutteina pääsanansa edessä. Tällaisessa ympäristössä rakenteen sisäisen sanajärjestyksen muuttaminen olisi haitallista. Tämän päätelmän todistaa se, että teonnimirakenteessa on SOV:llinen sanajärjestys pakollinen, kun rakenne esiintyy genetiivi-attribuuttina tai postpositiorakenteessa:

- (32) a) [Matin Helsingistä Ouluun *muuttamisen*] syy
 b) *[Matin *muuttamisen* Helsingistä Ouluun] syy
- (33) a) [Matin Helsingistä Ouluun *muuttamista*] vastaan
 b) *[Matin *muuttamista* Helsingistä Ouluun] vastaan

Tällaista tulkintaa d-, e- ja f-tapausten sisäisen sanajärjestyksen muuttamattomuuden syystä tukee myös se, että tämän kirjoituksen ulkopuolelle jätettyjen ns. kielteisen partisiipin ja sen ominaisuudennimen yhteydessä on sanajärjestyksessä havaittavissa vastaavanlainen ilmiö, joka selittyy I- ja II-rakenteen erosta:

- (34) a) [suuriin ketjuihin *kuulumattomat*] (elokuvateatterit)
b) *[*kuulumattomat* suuriin ketjuihin] (elokuvateatterit)
- (35) a) niiden elokuvateatterien suuriin ketjuihin *kuulumattomuus*
b) niiden elokuvateatterien *kuulumattomuus* suuriin ketjuihin

Tämä tulkinta on sopusoinnussa myös sen kanssa, että jos partisiippi-ilmaus esiintyy muualla kuin attribuuttiasemassa, niin VA-sanajärjestys tulee mahdolliseksi:

- (36) Väärennetyllä passilla ja *naamioituneena merimies James Gormleyksi* Reed ylitti Atlantin rahtilaivan lämmittäjänä. (HS)

L Ä H T E E T

- AHLQVIST, AUGUST 1877: Suomen kielen rakennus. SKS, Helsinki.
Arifmetika. 3 klasslan. Knigam lukšo marij izdatelstvo, Joškar-Ola 1962.
BALANDIN, A. N. 1960: Samoutšitel' mansijskogo jazyka. Gosudarstvennoje utšebno-pedagogičeskoje izdatelstvo ministerstva prosvetššenija RSFSR, Leningradskoje otdelenije, Leningrad.
BINNICK, ROBERT 1979: Modern Mongolian. The University of Toronto Press, Toronto.
CHOMSKY, NOAM 1965: Aspects of the theory of syntax. The M.I.T. Press, Cambridge, Mass.
CORANDER, AXEL GABR. 1861: Utkast till Finsk Satslära. Finska Litteratursällskapet i Viborg förlag, Viborg.
GAZIZOV, R. S. 1960: Tatarskij jazyk. Tatarskoje knižnoje izdatelstvo, Kazań.
GREENBERG, JOSEPH H. 1963: Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. — Universals of language, ed. by Joseph H. Greenberg, The M.I.T. Press, Cambridge, Mass. 1963 s. 58—90.
GRIGORJEV, JA. G. 1964: Marij jylme utšebnik. Knigam lukšo marij izdatelstvo, Joškar-Ola.
HAJDÚ, PÉTER 1975: Sukulaisuuden kielellistä taustaa. — Suomalais-ugrilaiset (toim. Péter Hajdú). SKS, Helsinki 1975 s. 11—51.
HAKULINEN, AULI ja FRED KARLSSON 1979: Nykysuomen lauseoppia. SKS, Helsinki.
HAKULINEN, LAURI 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. 4. painos. Otava, Helsinki.
HS = Helsingin Sanomat.
IKOLA, OSMO 1974: Lauseenvastikeoppia. SKS, Helsinki.
ITKONEN, ERKKI 1966: Kieli ja sen tutkimus. WSOY, Helsinki.
Kalevala II. Selityksiä. SKS, Helsinki 1895.
KANGASMAA-MINN, EEVA 1966: The syntactical distribution of the Cheremis genitive I. SUST 139, Helsinki.
KISSLING, HANS JOACHIM 1960: Osmanisch-türkische Grammatik. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
KIVINIEMI, EERO 1971: Suomen partisiippinimistöä. SKS, Helsinki.
KORHONEN, MIKKO 1967: Die Konjugation im Lappischen I. SUST 143, Helsinki.
——— 1970: Die Konjugation im Lappischen II. SUST 155, Helsinki.
——— 1979: Entwicklungstendenzen des finnisch-ugrischen Kasussystems. — Finnisch-ugrische Forschungen 43 s. 1—21.
KUNO, SUSUMU 1974: The position of relative clauses and conjunctions. — Linguistic Inquiry 5 s. 117—136.

- LAANEST, ARVO 1960: Sisekohakäänete vormis esinevatest nimisõnalistest atribuutidest läänemeresoome keeltes. — Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused V. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn s. 69—87.
- 1975: Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, Tallinn.
- LEHMANN, W. P. 1973: A structural principle of language and its implications. — *Language* 49 s. 47—66.
- MILLER, GEORGE A. & STEPHEN ISARD 1964: Free recall of self-embedded English sentences. — *Information and Control* 7 s. 292—303.
- NUUTINEN, OLAVI 1976: Suomen teonnimirakenteista. The Finnish Institute at the University of Stockholm, Stockholm.
- OJANSUU, HEIKKI 1909: Mikael Agricolan kielestä. SKS, Helsinki.
- Osnovy finno-ugorskogo jazykoznanija. Voprosy proishozhdenija i razvitija finno-ugorskij jazykov. Nauka, Moskva, 1974.
- RYTKÖNEN, AHTI 1935: Pieniä huomioita. — *Virittäjä* 39 s. 487—488.
- SIRO, PAAVO 1964: Suomen kielen lauseoppi. Tietosanakirja Oy., Helsinki.
- SMITH, DONALD L. 1978: Mirror Images in Japanese and English. — *Language* 54 s. 78—122.
- Sovremennyj marijskij jazyk. Morfologija. Marijskoje knižnoje izdateľstvo, Joškar-Ola. 1961.
- TEREŠTŠENKO, N. M. 1973: Sintaksis samodijskij jazykov. Nauka, Leningrad.
- VIRTARANTA, PERTTI 1947: Vanha kansa muistelee. WSOY, Helsinki.
- VUORINIEMI, JORMA 1979: Täytä lukijasi odotukset! — *Virittäjä* 83 s. 75—78.

Interpreting Modern Finnish word order

Kazuto Matsumura (Helsinki)

Modern Finnish is usually regarded as an SVO language with respect to its basic word order, although Proto-Uralic is generally assumed to have been an SOV language. In a number of respects, however, Modern Finnish retains its original SOV features quite well, which makes its word order system very complicated. The present paper deals with the following six constructions, which we call sentence-like constructions for convenience: a) the reporting participial clause (participial construction), b) the construction with the *-minen* verbal noun, c) the construction whose head is a noun of the type *matka* 'journey, trip', d) the participial attribute with a lexical head, e) the participial attribute without a lexical head, and f) the construction with the *-ja/-jä* agent noun.

This paper assumes that there is a typologically motivated universal tendency concerning the internal word order

of sentence-like constructions: in SOV languages the constituent corresponding to the verb of the finite sentence (V) generally occupies the construction-final position with the adverbial (A) preceding it (AV order), whereas in SVO languages the adverbial generally follows the constituent corresponding to the verb of the finite sentence (VA order). It is shown that with regard to their internal word order the six sentence-like constructions can be classified into three groups: 1) the internal word order is (almost) always VA: cases *a* and *c*; 2) both AV and VA are possible internal word orders: case *b*; and 3) the internal word order is always AV: cases *d*, *e* and *f*. This fact can be best understood if we interpret it as showing different degrees of word order change that the constructions have undergone: 1) the internal word order has (almost) completely become the SVO type, 2) the internal word order is in the process of

becoming the SVO type, and 3) the internal word order has remained unchanged.

The present paper claims that there is a structural factor which prevented the internal word order from changing in the constructions belonging to the third group:

Those constructions which are found in the environment

... NP[x[_____]x ...]NP ...

have never been affected by the word order change in question, whereas those found in the environment

... x[_____]x ...

have changed their internal word order completely or, at least, partially.

As to the difference in the extent of word order change in those constructions that have changed or are changing their internal word order, two factors seem to have been relevant: 1) the more sentence-like the construction, the more liable its internal word order has been to change, and 2) the less verb-like its head, the more vulnerable the construction has been to the word order change in question. An explanation is also provided as to why these factors have been relevant in the type of word order change discussed in this paper.